

Наукове життя

Євген САВЕЛЬЄВ,
Ірина ГЛАДІЙ,
Віталіна КУРИЛЯК

**ЄВРОПЕЙСЬКА ЕКОНОМІКА
ВІД АТЛАНТИКИ ДО УРАЛУ**
(XIII ЕКОНОМІЧНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ
У КРИНИЦІ ГУРСЬКІЙ:
ІНФОРМАЦІЯ, РОЗДУМИ, ІДЕЇ)

Ще не написано жодної монографії, не проведено жодного дослідження, у якому було б здійснено цілісний аналіз європейської економіки як економіки континенту. Одним з небагатьох джерел, де певною мірою можна отримати таку інформацію, є щорічний Економічний міжнародний форум у польському місті Криниця Гурська. Його полюбляють називати другим Давосом, але він має своє обличчя – пріоритетність вирішення проблем економічного зростання країн Центральної та Східної Європи. Зрозуміло, що й цей форум не може претендувати на вичерпне розкриття всього розмаїття явищ, притаманних європейській економіці. Однак його організаторам щоразу вдається виділити її найактуальніші проблеми та знайти персоналії, спроможні сформулювати основні закономірності у загальноєвропейському вимірі. Саме це можна цілком стверджувати щодо останнього, тринадцятого, форуму, який відбувся 4-6 вересня 2003 р.

© Євген Савельєв, Ірина Гладій, Віталіна Куриляк, 2003.

Савельєв Євген, докт. екон. наук, професор, Тернопільська академія народного господарства, Україна.

Гладій Ірина, канд. екон. наук, доцент, Тернопільська академія народного господарства, Україна.

Куриляк Віталіна, канд. екон. наук, доцент, Тернопільська академія народного господарства, Україна.

Цьогорічний Економічний форум у Криниці Гурській зібрав рекордну кількість учасників – 1300. У його роботі взяли участь президенти Македонії, Польщі, Румунії, Хорватії. Під час форуму відбулося 69 пленарних та тематичних семінарів. Головним гаслом форуму було: «Розширення Європейського Союзу – перший чи останній етап інтеграції?». Воно відображає еволюцію європейської проблематики. У 2001 р. проблематика форуму формулювалась: «Чи залишиться Європа поділеною?», у попередньому: «Європа після інтеграції – подолати проблеми, впоратися зі змінами».

Головна проблема, яка хвилює нині Центральну Європу, – це визначення і здійснення змін, що забезпечують співіснування у структурах Європейського Союзу. Разом з тим, пошукуються відповіді на питання, чи зможуть країни цієї частини континенту запропонувати щось розширеній Європі і що саме, як подолати розрив між багатими й бідними народами та окремими верствами суспільства. При цьому полікультурність, яка зростає з розширенням європейського об'єднання, має стати джерелом примноження багатства, а не тягарем, а для цього треба розробляти механізми розвитку глобалізації та збереження національної ідентичності. Саме ці проблеми домінували у виступах учасників конференції з країн-претендентів на вступ до ЄС, особливо на першій пленарній сесії «Центральна Європа – фінал чи новий старт?» у доповідях президентів: Македонії – Бориса Трайковського, Польщі – Олександра Квасневського, Румунії – Іона Ілієску, Хорватії – Степана Месича.

Розвиток цих ідей здійснювали на тематичному семінарі «Чи існує європейська солідарність і якою вона є?». Його учасники обстоювали думку, що на даний момент в історії європейської інтеграції найкращі результати дало дотримання принципу солідарності. Завдяки йому в західній частині континенту виник оазис миру, стабільності й добробуту. Нині до Європейського Союзу входять країни, які за рівнем розвитку значно поступаються тим країнам, що розширили його раніше. Коли до ЄС увійдуть 25 держав, суттєві розбіжності стосуватимуться 136 млн. осіб. Тому нині особливого значення набувають принципи солідарності та співробітництва в Європі, і вони потребують розробки методів політичного врівноваження між країнами та регіонами. Діалектика сучасних поглядів на солідарність забезпечила її еволюцію від суто соціально-філософської категорії до суспільно-економічного процесу, здатного забезпечити поступальний розвиток інтегрованої Європи в новому тисячолітті. Досвід співпраці європейських країн дав змогу розробити трьохрівневу систему гармонізації національних інтересів, в основу якої покладено принцип солідарності: 1) формування та забезпечення пріоритету загальноєвропейських цінностей; 2) координація національних політик і бюджетів; визначення загальної стратегії соціально-економічного розвитку та регулювання ринку праці; 3) проведення регулярних консультацій між країнами з проблем міжнародного співробітництва; спільне представлення загальної позиції країн ЄС з актуальних питань на міждержавному рівні; солідарність країн при прийнятті спільних рішень і забезпеченні загальноєвропейської стабільності та безпеки. Але такий підхід не дає змоги до-

статньо ефективно вирішувати проблеми інституційного розвитку об'єднаної Європи, швидко реагувати на виклики зовнішнього світу, не відображає динаміку економічних і соціальних інтересів країн з різними рівнями розвитку і, як результат, не забезпечує діалектичного розвитку в просторі й часі інституційної та економічної інфраструктур регіону як єдиної системи. Такі ідеї розвивали у своїх виступах міністр з європейських питань Данута Хибнер (Польща), радник прем'єр-міністра Франції з європейських питань Паскаль Андріані, депутат Державної Думи Російської Федерації Сергій Ковальов, міністр промисловості і торгівлі Мілан Урбан (Чехія), Посол Іспанії в Польщі Ангел Мігель Наварро Портера.

Зрозуміло, що дискусія не могла бути обмежена лише проблемами Центральної Європи у зв'язку з її новим місцем у ЄС. У перший день відбувся також семінар із симптоматичною назвою: «Майбутнє трансатлантичних відносин, нові дилеми політики держав Центральної і Східної Європи». Його учасниками були Олександр Квасневський, Віктор Ющенко (депутат Верховної Ради України, колишній прем'єр-міністр України), Леопольд Унтер (журналіст, «Le Soir», «Gazeta Wyborcza») та ведучий Адам Данель Ротфельд (міністр, Міністерство зовнішніх справ, Польща). Склад учасників дискусії дає підстави вважати, що цей семінар було організовано перш за все під Віктора Ющенка як одного з головних претендентів на президентський портфель на виборах 2004 р. Він виклав деякі свої погляди на ситуацію в Україні та її зовнішньополітичну орієнтацію. На думку В. Ющенка, було б величезною помилкою і трагедією, якби США і Європа почали віддалятися від України. В Україні 36% вважають вступ до ЄС пріоритетним завданням влади. Україна гідна того, аби отримати сигнал з Європи про бажаність її членства в ЄС. Леопольд Унтер підкреслив, що 11 вересня 2002 р. світ змінився. Ця дата стала переломним моментом у мисленні та поведінці світового співтовариства. Пріоритетом № 1 для США стала війна з терором, усе інше підпорядковано цьому. Світ має зрозуміти: США перебуває у стані війни. 11 вересня змінилася й Росія. Вона першою приєдналася до антитерористичної компанії. У НАТО не стало ворога. Адам Данель Ротфельд зачепив аспект удосконалення діяльності НАТО й ООН. Він наголосив, що всі міжнародні структури за своєю сутністю статичні, а безпека – це процес. Нині ООН – не об'єднані, а роз'єднані нації, а отже, ця організація має реформувати себе зсередини.

Процес розширення європейського ринку та єдиного економічного простору знов актуалізував питання розробки такої політики, яка не лише усуває перешкоди на шляху регіональної інтеграції, а й значно підвищує вигоди для національних економік у нових економічних умовах. Президент Республіки Румунія Іон Ілієску на засіданні тематичного семінару «Характер правління і глобалізація в посткомуністичних країнах», зауважив, що глобалізацію країн Центральної Європи розглядають як основну можливість для подолання розриву між рівнями розвитку національних економік через поширення нових технологій в усіх сферах суспільно-економічного життя й отримання додаткових конкурентних переваг, пов'язаних із розвитком зага-

льноєвропейського простору. Але важливою проблемою для цих країн досі є пошук інституційних форм, суспільних механізмів, здатних забезпечити безперервний суспільний діалог, кристалізацію ідей та думок, що об'єднують процеси життєдіяльності на різних рівнях: від особистісного до регіонального, національного і міжнародного. Така постановка питання ще раз підкреслює специфіку сучасного етапу розвитку Європейської Спільноти, яка переходить на рівень гармонізації та забезпечення солідарності інтересів, починаючи від окремої особи аж до міждержавного об'єднання, тобто соціально-економічної інтеграції на основі спільної інституційної інфраструктури. Ця дискусія була підтримана проф. Бартоломієм Камінським (University of Maryland, США), який підкреслив, що новий етап глобалізації вимагає реалізації нових ідей щодо формування такої політичної конструкції, котра ґрунтується на тісному співробітництві та посиленні взаємозалежності країн. При цьому виникає питання щодо якості державного управління: 1) досі в переважній більшості випадків ми користуємось технологіями, які розроблені в інших країнах; 2) високий рівень коруптивної активності суттєво знижує економічне зростання та зменшує конкуренцію; 3) нестабільність економіки не завжди обумовлена корупцією. В обговоренні взяли участь проф. Антоні Камінський (директор Центру міжнародної безпеки, Інститут політичних досліджень ПАН, Польща), Кшиштоф Яник (міністр внутрішніх справ і адміністрації, Польща), проф. Дан Павел (факультет політичних наук, Університет у Бухаресті, Румунія).

Виконання суспільної місії підприємствами Центральної та Східної Європи розглядали на пленарній сесії «Суспільна місія капіталу». Її проводили Єжи Бузек (колишній прем'єр-міністр Польщі), Ханна Гронкевич-Вальц (віце-президент, Європейський банк реконструкції і розвитку), Збігнев Врубель (голова правління, «PKN Orlen S. A.», Польща), Енріко Павонні (голова правління, «Fiat Auto Poland S. A.»), Драгош Павічевич (генеральний директор, «McDonalds», Польща і Балтійські країни). У вступному слові до дискусії Єжи Бузек зазначив, що якби капітал не мав суспільної форми, він не мав би сенсу. Енріко Павонні вважає, що в наш час акціонер – звичайний учасник біржі цінних паперів. Для фірми найважливіше – не дивіденди, а зростання її вартості. «Fiat Auto Poland S. A.» десять років не сплачувала дивідендів, а спрямовувала прибуток на капіталізацію. Фірма щорічно виплачує 250 стипендій кращим студентам, на що витрачає до 1 млн. злотих, надає матеріальну підтримку багатодітним сім'ям. Драгош Павічевич розповів, що його фірма локалізує свою економічну діяльність, віддаючи пріоритет контактам із місцевим бізнесом та опікуючись не лише зовнішніми, а й внутрішніми клієнтами – близько 9000 співробітників. У Польщі створено фонд «McDonalds». В активі фірми – ремонт онкологічного відділення в лікарні Варшави, стипендії студентам. Сама робота у фірмі для багатьох працівників є головним фінансовим джерелом їхнього навчання. На думку Ханни Гронкевич-Вальц, мінімум моральності визначено законом.

У постсоціалістичних країнах в останні роки відзначають активізацію у сфері будівництва. Топ-менеджери Заходу і Сходу дотримуються однакової

думки щодо кадрового потенціалу, вважаючи, що рівень інженерної підготовки спеціалістів на Сході не поступається рівню західних фахівців, а часом навіть вищий, але їм бракує знань і навичок практичного менеджменту та вмінь щодо використання фінансових важелів, управління ризиками і грошовими потоками. Голова правління шведської фірми «Skanska» Ян-Гунар Глев розповів про успішний бізнес у будівництві Польщі після придбання компанії «Exbud» і збільшення річного обігу до 2 млрд. злотих. З іншого боку, генеральний директор фірми «Striminvest Ltd.» (Росія) Валерій Кайтмазов не знає випадку, щоб іноземці придбали в Росії будівельну фірму, і вважає, що в Росії це неможливо. Разом з тим, російські компанії успішно співпрацюють з іноземними і швидко переймають їхній досвід. Особливістю російського споживача є те, що він дотримується правила: мені не треба дешево, мені треба якісно.

Суто польську спрямованість мав тематичний семінар «Держава як марка. В якій мірі образ країни впливає на її шанси на глобальному ринку?». На ньому виголосили доповіді Марек Правда (Надзвичайний і Повноважний Посол РП в Швеції), Павел Кастори (голова правління групи Corporate Profiles DDB), Рафал Вісневський (Надзвичайний і Повноважний Посол РП в Угорщині). Слід зауважити, що така проблематика є ще актуальнішою для України, але її тут серйозно не обговорювали. Поляки вели мову про необхідність створення реклами Польщі у світі. Фахівці з маркетингу стверджують, що поки Польща потребує створення власної марки, її утвердження, а потім – раціонального управління цією маркою. Обговорювані проблеми формулювали таким чином: чи Польща – це (вже) марка; чи викликає ця марка довіру і яка в неї репутація у світі; чи володіє Польща якісними продуктами і способом їх маркетингу; які шанси на глобальному ринку мають польські товари, послуги та визначні туристичні пам'ятки; чи можуть Краків, Вроцлав або Криниця стати марками світового класу. Зрозуміло, що цю тематику варто взяти на озброєння українським урядовцям і науковцям для пошуку відповідей на аналогічні питання стосовно своєї країни.

Вибори 2004 р. в Україні викликають значний інтерес не лише в країні, а й за її межами. Форум у Криниці зібрав представників практично всіх опозиційних сил. Можливість вільного обговорення питань нагального розвитку політичної системи України забезпечила надзвичайно активну дискусію на тематичному семінарі «Політична Україна, економічна Україна за рік до президентських виборів», в якій взяли участь не лише політики, а й журналісти, аналітики, наукові працівники. Загалом учасники семінару спробували дати відповідь на три запитання: 1) що таке «ефективна національна політика в Україні»; 2) яка «команда» потрібна для проведення політичної реформи; 3) які механізми в Україні зможуть забезпечити «народний» контроль за виконанням програми розвитку та корекцію дій уряду і виконавчих структур. На жаль, окрім постановки проблем, жоден з учасників не зміг дати достатньо обґрунтованої, позитивної відповіді щодо можливості поглиблення демократичних принципів існуючої політичної системи. Як цілком

правильно зауважив Віктор Ющенко, корінь проблеми – не в конкретному політику, а в системі загалом, яка не спроможна забезпечити реалізацію демократичних механізмів влади.

Продовження дискусії щодо напрямків розвитку європейської політики відбулося на семінарі «Якою є і якою повинна бути політика Європейського Союзу відносно східноєвропейських країн». Юзеф Олексі (Голова Європейської Комісії Сейму РП) звернув увагу присутніх на необхідність забезпечення більшої мобільності та динаміки політиці ЄС щодо третіх країн. Особливий інтерес викликали обґрунтування нової ініціативи Польщі і пропозиція щодо надання в перспективі можливостей впливу на загальноєвропейську політику країнам, які не є членами ЄС. Так, Польща виступила ініціатором формування нової конструкції в ЄС – східного вибору, східної політики, яка передбачатиме створення європейського корпусу миру, фонду стипендій та підтримки, загальноєвропейських інвестиційного й інформаційного фондів. Борис Тарасюк (депутат Верховної Ради України, голова Комітету з питань європейської інтеграції Верховної Ради України) зауважив, що політика ЄС щодо третіх країн має бути чіткою, однозначною та адресною. Україна очікує сприяння в питаннях модернізації політики ЄС щодо східноєвропейських країн у напрямку створення умов для розвитку співробітництва в рамках загальноєвропейської мережі комунікацій і формування загальноєвропейської території співробітництва. Ельмар Брок (голова Комітету іноземних справ, прав людини і захисту, Європейський парламент) лише частково погодився з пропозиціями колег, але відзначив, що розвиток європейської політики не має відбуватися за рахунок зниження економічної безпеки чи стабільності. Вітеніс Андрукайтіс (замісник голови Парламенту Литви) підтримав ініціативу Польщі щодо східного вектору політики ЄС і наголосив на необхідності включення в інтеграційні процеси таких країн, як Білорусь та країни Кавказького регіону. Як пріоритети співпраці на найближчу перспективу доповідач виділив лібералізацію ринків усіх країн Європи, зміцнення демократичних структур, створення вільних економічних зон і розширення трансрегіонального і транскордонного співробітництва.

Багато учасників форуму взяли участь у тематичному семінарі «Е-держава – мрія чи необхідність? Як впоратися з європейськими викликами?». З точки зору проф. Войцеха Целлари з Економічної академії в Познані, електронний уряд асоціюється насамперед з інформаційними технологіями. Електронна адміністрація відрізняється від паперової способом надання послуг – за допомогою мережі чи шляхом оформлення і підписування паперів безпосередньо в офісі. Наприклад, для таких операцій, як заповнення податкових декларацій, комп'ютер є ідеальним чиновником, і йому цілком можна довірити прийняття рішень щодо їх прийому. Запровадження електронного уряду вимагає співпраці багатьох сил: законодавчої влади, промисловості, бізнесу, законодавства, пересічних громадян. Існують також сили, що протидіють розвитку електронного уряду. Це службовці, які розуміють, що його запровадження означатиме їхню непотрібність; це представники тіньової економіки, які звикли обходити закони, що неможливо або

надто складно, коли задіяні комп'ютери. На думку проф. Целлари, важко інформатизувати одразу всі галузі, тому потрібна поетапна інформатизація тих напрямків, які є особливо пріоритетними для країни, наприклад, медицина, електронні податкові декларації, малий та середній бізнес. У взаємодії між урядом та бізнесом (G2B) пріоритет має належати малому та середньому бізнесу, оскільки пересічна людина рідко зустрічається з адміністрацією, а бізнес – часто, причому для малого бізнесу спілкування з адміністрацією є відносно дорогим. Адже великий бізнес може для таких цілей найняти спеціального працівника, а малий – не завжди. Основними клієнтами е-уряду можуть стати бізнесмени, особливо представники малих і середніх підприємств, а також жінки, які вирішують справи в державних органах у той час, коли чоловіки зайняті виробництвом. Причому жінки-програмісти мають брати участь у розробці систем взаємодії між урядом і громадянами (G2C), бо вони можуть передбачити реакцію жінок на ці системи, а також особливості використання ними G2C. Також проф. Целлари відзначив можливі проблеми використання електронного уряду: це і проблема зворотного зв'язку, тобто отримання громадянами відповідей від адміністрації, і проблема інформативної безпеки. Президент «Process4E» Уллі Котманн попереджає про небезпеку того, що власником інформації про фізичну чи юридичну особу в системі е-держави може стати власник сервера або третя особа, що отримує доступ до сервера, а це можна розглядати як втручання в особисте життя.

Обговорення проблем електронізації було продовжено на тематичних семінарах «Економіка, політика, Інтернет – ефективні стратегії в умовах уповільнення економіки» і «Від кризи до чергового буму. Роль Інтернет-технологій». Вихідним пунктом дискусії було усвідомлення того, що разом із розвитком цивілізації економіка та політика змінюють територію свого впливу і ці поняття дедалі частіше вживають з означенням «глобальні». У таких умовах політики, бізнесмени, фінансисти мають обирати ефективні стратегії розвитку в глобальних масштабах у разі нестабільності економіки.

Вперше на форумі працювали тематичні семінари з проблем туризму. Їх було два: «Майбутнє туризму в Центральній і Східній Європі» та «Майбутнє космічного туризму». На першому семінарі були виголошені доповіді Малгожати Оконської-Заремби (заступник міністра, Міністерство економіки, праці і суспільної політики, Польща), Міхала Шевчика (директор департаменту туризму, Міністерство економіки і транспорту, Словаччина), Андрашне Боззаї (генеральний директор департаменту туризму, Міністерство економіки і транспорту, Угорщина), Катажини Соберайської (генеральний директор, Польська туристична організація), Євгена Самарцева (заступник голови, Державний комітет з туризму, Україна).

Загалом для виступів на тематичних семінарах було характерним відзначення зростання уваги, яку приділяють туризму центральні органи влади. У кожній країні розроблено або розробляють національні програми розвитку туризму. Щоправда, туризм відіграє різну роль у національних економіках. Угорці підраховали, що туризм дає можливість отримання 10 млрд.

євро на рік. У Польщі туризм забезпечує 10% надходжень від податкових зборів, 13% експорту і 9% всіх інвестицій. Складається враження, що у Центральній Європі стурбовані пошуком нових туристичних ринків, зокрема певні надії покладають на залучення туристів з Китаю та Росії. Серед проблем називають шляхи, прикордонні переходи, візові перешкоди, безпеку іноземних туристів. В Україні розроблено програму розвитку туризму на десять років, створено схему розвитку малих міст, що орієнтована на залучення туристів, усунуто готельний збір.

Тематичний семінар з космічного туризму був обмежений виступами представників Російської Федерації, США і Польщі – Олександра Даречина й Олександра Александрова (Ракетно-космічна корпорація «Енергія» ім. С. П. Корольова), Крістофера Фаранетта (віце-президент, «Space Adventures Ltd.», США), Джефрі Манбера (президент, «MirCorp», США), Анджея Котарського (генеральний секретар, Польське астрономічне товариство). Основна ідея, яку обговорювали на семінарі, полягала в тому, що космічний туризм – це не просто нова розвага для заможних людей. Космічні польоти в космос перестали бути винятком з правил, їх розглядають як самостійний напрямок комерції в космосі. Кількість зацікавлених у приватних польотах у космос постійно зростає, що дає підстави говорити про довгострокові перспективи космічного туризму. Розробляють освітянські програми з космічних польотів для школярів і студентів, а також засобів масової інформації, хоча не відкидають і варіанти використання їх як форм екстремального туризму.

Запровадження нового механізму відносин ЄС з сусідами вимагає чіткого усвідомлення перспектив і місця України в загальноєвропейському просторі. Дану проблематику обговорювали на тематичному семінарі «Прагнення України до Європи в аспекті східної політики Євросоюзу – дієвість і перспективи». Учасники семінару погодились, що провина за провал у відносинах між Україною і ЄС лежить на обидвох сторонах і головною причиною небажання ЄС адекватно сприйняти Україну є відсутність її чітко визначеної позиції щодо пріоритетності та практики розвитку взаємин. Джеймс Шерр (Королівська Академія Оборони, Великобританія) наголосив, що в Європі також немає спільної думки щодо України. Олександр Чалий (перший замісник міністра іноземних справ України з європейської інтеграції) та Борис Тарасюк (депутат Верховної Ради України, голова Комітету з європейської інтеграції у Верховній Раді) підсумували: фактично, ми маємо справу з подвійними стандартами, коли порушують формальне право країни стати членом ЄС внаслідок невизнання за нею можливості відповідати Копенгагенським критеріям. У дискусії взяв участь Володимир Лановий (Президент Центру ринкових реформ), який висловив цікаве припущення стосовно «неспроможності» ЄС на даному етапі «поглинути», інтегрувати економіку такої чималої держави, як Україна. Тому потрібно шукати інші варіанти транс- чи євроінтеграційного процесу і розглядати їх як модель внутрішньої політики.

На пленарній сесії «Глобалізація і ринок праці» обговорювали проблеми впливу глобальних процесів розвитку економічних систем на стан ринку праці. Єжи Хауснер (міністр праці, економіки і суспільної політики, Польща), Валерій Хорошковський (міністр економіки і європейської інтеграції, Україна), Володимир Семашко (заступник прем'єр-міністра, Беларусь), Георгій Медзмаріашвілі (заступник міністра економіки, промисловості і торгівлі, Грузія) акцентували увагу на зростанні шансів і одночасно конкуренції на ринку праці. Для підприємств виникають можливості доступу до більш кваліфікованої та дешевої робочої сили. Валерій Хорошковський наголосив на необхідності освоєння нових моделей поведінки в умовах активізації конкурентної боротьби за інтелектуальний капітал. Формування глобальних ринків праці вимагає від міжнародних організацій розробки адекватних механізмів управління міграційними потоками та формування інфраструктури даного ринку на наднаціональному рівні. Цікавий аспект запропонував для розгляду Єжи Хауснер: розвиток глобалізаційних процесів вимагає від держави використання комплексного підходу при вирішенні проблеми формування людського ресурсу та ринку праці, здатного забезпечити баланс між макроекономічним фіскальним і монетарним регулюванням на рівні національної та наднаціональної економік. Не залишився поза увагою і вплив глобалізації на демографічні процеси та ситуацію в окремих галузях промисловості. Проф. Войцех Целлари висловив думку, що найвищою нині є конкуренція поколінь. Вона має місце навіть у тих випадках, коли держава фінансує вугільні підприємства, адже це скорочує ресурси для розвитку освіти та високих технологій.

«Конкурентоспроможність, інтеграція, реформи. Європейська економіка від Атлантики до Уралу» – під таким гаслом відбулася одна з пленарних сесій економічного форуму, на якій виступили з доповідями Лука Барбон (директор по Україні, Беларусі, Молдові, Світовий банк), Лайош Бокрош (колишній міністр фінансів Угорщини; директор, Світовий банк), Ян Кшиштоф Белецький (колишній прем'єр-міністр Польщі, виконавчий директор «EBCiR»), Олівер Манган (головний економіст, «Allied Irish Bank»). Ідея сесії досить виразно звучала в усіх виступах: європейські економіки і на Заході, і на Сході потребують реформ, хоча всі мають свої проблеми. У західній частині півкулі головні турботи сконцентровані на тому, щоб зробити економіку ефективнішою шляхом модернізації та пристосування багатой держави. Ключові проблеми Східної Європи – це завершення процесу економічних змін, побудова ефективних ринкових установ, створення підґрунтя для прискореного зростання. Разом з тим, уся Європа має провести реформу публічного сектора. Окремі міркування полягали в тому, що розширення ЄС нічого не змінить само по собі, воно лише створює умови для здійснення змін (проф. Вітольд М. Орловський, радник Президента Республіки Польща з економічних питань); економічні реформи сектора фінансів нової Європи мають бути гнучкішими, ліберальнішими, доброзичливішими (Лайош Бокрош); у новому союзі Польща зробить великий внесок щодо населення і малий – щодо економіки (Ян Кшиштоф Белецький).

На тематичному семінарі «Бізнес-освіта у посткомуністичних державах: підсумки і перспективи» обговорювали проблеми формування кадрів підприємців і нового покоління менеджерів. Було зазначено, що практично в усіх посткомуністичних країнах виникли бізнес-школи – як на базі старих вузів, так і принципово нові. Андрій Волков (проректор, Академія народного господарства при уряді РФ) зупинився на проблемах бізнесу як освіти й освіти як бізнесу. Він підкреслив, що нині передбачають бум MBA. У Росії в середньому рік навчання на такій програмі обійдеться у 5000 дол. США. Якщо людина планує мати бізнес у певній країні, то для неї є сенс отримати освіту у даній країні, на її мові, з використанням місцевої практики і зав'язуванням контактів. Леонід Євенко (ректор, Вища школа міжнародного бізнесу, Академія народного господарства при уряді РФ) наголосив на проблемах бізнес-освіти. Це і нестача ситуаційних завдань (кейсів), які б базувалися на реальних ситуаціях із використанням місцевих особливостей та були б актуальними, а також зарплата професорсько-викладацького складу, і оплата за навчання (наприклад, чи потрібно платити за кількість набраних кредитів, а чи за рік). Миленко Гудич (директор, ІМТА, СЕЕМАН, Словенія) підкреслив необхідність створення єдиного європейського простору з єдиною системою контролю якості навчання. Також він виділив основні мотиваційні фактори отримання освіти: зв'язки, знання, диплом.

Велику зацікавленість учасників форуму викликав тематичний семінар «Іноземний капітал у Центральній і Східній Європі. Шанси й загрози». На ньому виступили з доповідями і взяли участь у дискусії Барбара Дурка (директор, Інститут кон'юктур і цін зовнішньої торгівлі, Польща), Анна Скворонська-Лучинська (Повноважений міністр, Посольство Республіки Польща в Україні), Анджей Шейна (заступник міністра, Міністерство економіки, праці і суспільної політики, Польща), Ігор Бураковський (директор, Інститут економічних досліджень, Україна), Євген Савельєв (проректор, Тернопільська академія народного господарства, Україна), Борис Фрумкін (Інститут міжнародних економічних і політичних досліджень Російської академії наук).

Згідно з дослідженнями доктора Барбари Дурки, обсяг прямих іноземних інвестицій у Польщу за 1993–2002 рр. становив 47,7 млрд. дол., якщо спиратися на джерела Національного банку Польщі, хоча опитування іноземних інвесторів Державним агентством іноземних інвестицій дає ще вищий результат – 65,1 млрд. дол. Зі 100 найбільших транснаціональних корпорацій (згідно з переліком, що публікує UNSTAD) близько 30 фірм діють у Польщі. Багато які іноземні компанії створили ефективні системи тренінгу працівників, сформували пресинг на підвищення кваліфікації та вдосконалення співробітників, зокрема керівних кадрів, що призвело до появи нових можливостей отримання знань, особливо для здібних молодих людей. Завдяки іноземним інвесторам польські бізнесмени опановують мистецтво лобінгу і вчать лобіювати свої інтереси. Анджей Шейна відзначив, що у Польщі очікують зростання іноземних інвестицій до 2005 р. на рівні 5-6 млрд. дол. на рік, а в майбутньому – до 10 млрд. дол. Світлана Глінкіна по-

казала, що відтік капіталу з Росії становив 300 млрд. дол., з яких офіційно доведено 167 млрд. дол.

Стан іноземних інвестицій в Україні аналізувала Анна Сковронська-Лучинська. Вона відзначила малі обсяги іноземного капіталу в Україні і величезні шанси, що має українська економіка. Іноземні інвестори очікують на політичне визначення України, усунення корупції. Євген Савельєв вважає, що відставання України в питаннях залучення іноземних інвесторів пояснюється переважно відсутністю прозорості при здійсненні приватизації, створенням перешкод для участі в ній іноземного капіталу.

У роботі секційного засідання «Перспективи економічного співробітництва Росії з країнами Центральної та Східної Європи в контексті розширення Європейського Союзу» взяли участь Барбара Дурка (директор, Інститут кон'юктур і цін зовнішньої торгівлі, Польща), Руслан Гринберг (директор, Інститут міжнародних економічних і політичних досліджень Російської академії наук), Світлана Глінкіна (замісник директора, Інститут міжнародних економічних і політичних досліджень Російської академії наук), Наталя Куликова (керівник Центру східноєвропейських досліджень, Інститут міжнародних економічних і політичних досліджень Російської академії наук), Андраш Ревеш (радник, «Kopint-Datorg Economic Research», «Marketing and Computing Company Ltd.», Угорщина). Барбара Дурка, виділивши основні причини скорочення російського експорту на польський ринок, зауважила, що в таких умовах необхідно шукати нові можливості для співпраці, а не відновлювати старі. На її думку, доволі хороші перспективи мають інвестиційне співробітництво, розвиток спільних інфраструктурних мереж і використання науково-технічного потенціалу країн. Наталя Куликова показала, що зростання російської економіки відбувається за рахунок енергоносіїв та високих цін на них, а також зупинилась на позитивних і негативних аспектах процесу розширення ЄС для РФ. Щодо позитивних ефектів, то доповідка відзначила зниження рівня тарифного захисту, однак через сировинну структуру експорту ці пільги можуть не використовуватися; підключення до загальної системи преференцій (які, проте, не застосовують до товарів високого ступеня обробки); скасування кількісних обмежень на експорт ряду товарів, що, за правилами ЄС, повинні квотуватися, як наприклад, сталь. Серед негативних ефектів було названо можливе посилення орієнтації країн на ЄС, а не на Росію; поширення на країни Центральної та Східної Європи жорстких європейських антидемпінгових процедур, обмеження аграрного експорту, імпорту енергоносіїв тощо. Андраш Ревеш на основі проведеного дослідження обґрунтував висновок, що основні причини невеликих обсягів товарообороту між Росією та Угорщиною не пов'язані з розширенням ЄС, а зумовлені низьким рівнем конкурентоспроможності товарів і недосконалістю структури експортно-імпортних потоків.

Приємною подією форуму для українських учасників стало вручення нагороди «Фінансова установа 2002 року Середньосхідної Європи». Вона заслужено дісталася Національному банку України, який уже багато років у

нестабільних економічних умовах забезпечує стабільне функціонування гривні.

XIII Економічний форум став надбанням історії. На жаль, на ньому було помітно менше представників України, особливо правлячої еліти. Не можна сказати, що Україна привозить до Криниці багато ідей і досвіду, але й дедалі менше їздить сюди, щоб запозичити ідеї та досвід сусідів. Чим це пояснити? Тим, що зростає відстань між нами і наші ідеї, наш досвід не підходять нашим сусідам і навпаки? Тим, що суттєвішими стають не державні кордони, а кордони, які формуються через зростання розриву в економічному і суспільному розвитку? Чи не залишається Україна країною другого тисячоліття, для якої 2001 рік ще не розпочався? Варто замислитися над цими питаннями і зробити висновки щодо формування нової активності як на світовому, так і на внутрішньому рівнях.

Масштаби форуму, витрати на його проведення дають підстави висувати питання щодо ефективності криницьких зустрічей. Голова програмної ради форуму Зиґмунд Вердиховський (Zygmunt Berdychowski) в інтерв'ю газеті «Rynki zagraniczne» порадив запитати про це у фірм, що останнім часом здійснювали інвестиції в Росії, Казахстані або Україні, і звернув увагу на наявність також політичних і суспільно-культурних результатів. Зокрема, саме в Криниці відбуваються діалоги між представниками правлячих і опозиційних кіл. Важливий висновок, який можна зробити: підтримка поділу Європи на групи країн-членів Європейського Союзу та решти може завдати шкоди стабільності і співпраці в Європі. Не можна відносити до пересічних подій і традицію участі у форумі президентів країн Центральної та Східної Європи – після 1 травня 2004 р. значення таких зустрічей набуде якісно нового сенсу, оскільки вони сприятимуть обміну досвідом з країнами, які також ставлять за мету входження до ЄС.

Гадаємо, що для України важливим є коло пріоритетів та ідей, обговорення яких входить у програму форуму і які уточнюють та розвивають під час форуму. Їх творче осмислення могло б стати основою розробки програми дій для українських виконавчих і законодавчих структур. Тому наведемо принаймні тематику пленарних і тематичних семінарів, які не були проаналізовані у статті: «Яким чином можна забезпечити рівномірний розвиток великих економічних організацій, що перебудовуються»; «Управління – тяжкі вибори»; «Корпоративна гармонія в Польщі і Центрально-Східній Європі»; «Спадщина і розвиток»; «Європа та іслам»; «Балкани: слабкість держави викликам у процесі розвитку»; «Роль регіональних парламентів у об'єднаній Європі»; «Нафтовий самміт: інвестиції в регіоні – можливості й перешкоди»; «Лінійний податок – рецепт для всіх проблем?»; «Державне регулювання чи саморегулювання – як знизити ризик фінансових скандалів у Центральної і Східній Європі»; «ЗМІ і бізнес: право на чесну картину»; «Взаємовідносини: бізнес – співтовариства і влада»; «Захист природного середовища гірничих регіонів Європи»; «Інституційні бар'єри фінансування торгівлі в Центральної і Східній Європі»; «Старі проблеми й нові небезпеки для безпечності та бізнесу в Європі»; «Приватизація в Центральної і Східній Європі: яка вона нині і якою має

бути завтра?»; «Чи розвиватиметься європейська економіка?»; «Лібералізація ринку енергії як етап європейської інтеграції»; «Можливості й небезпеки, що стоять перед фірмами з Центральної та Східної Європи на європейських ринках»; «Керівництво у важкі часи»; «Коли на Близькому Сході буде встановлено мир?»; «Чому уряди підтримують корупцію?»; «HIV/AIDS – епідемія, що шарпає економіку?»; «Неурядові організації – їхня роль і діяльність, спрямована проти олігархізації політики»; «Економіки і ЗМІ в постсоціалістичних країнах»; «Що означає міжнародна консолідація банківського сектора для акціонерів, клієнтів, працівників?»; «Бізнес-освіта в посткомуністичних країнах: підсумки й перспективи»; «Значення етичних принципів для corporate governance»; «Нафтовий самміт: вплив інтеграції з Європейським Союзом на нафтову промисловість Центральної Європи»; «Можливості технологічної експансії фірм з Центральної та Східної Європи»; «Центральна Європа – кінець чи новий старт?»; «Від кризи до чергового буму. Роль ІТ»; «Чи зможе людина перемогти рак?»; «Європейський Союз після 2006 року. Хто наступний на черзі?»; «Людина советська» у постсоветській Росії»; «Ринок реклами та розвиток ЗМІ в Центральній і Східній Європі»; «Нафтовий самміт: існуючі в Центральній і Східній Європі проекти газової промисловості та їх перспективи»; «Яким чином Польща може грати у першій лізі Європейського Союзу»; «Нафтовий самміт: Схід і Захід – нові співвідношення»; «Як управляти фірмою під час кризи – значення концентрації капіталу»; «Європейський досвід та розвиток ЗМІ у Польщі – ринок і законні регуляції»; «Німеччина та її сусіди після розширення Європейського Союзу»; «Обличчя демократії – Польща, Україна, Словаччина»; «Охорона здоров'я – хто краще це зробив?»; «Стратегія для сектора великого хімічного синтезу Польщі: шанси і небезпеки»; «Зовнішня політика Росії напередодні парламентських і президентських виборів»; «Східний аспект Європейського Союзу в рамках трансатлантичних відносин»; «Інтеграція – підприємництво – розвиток»; «Роль «газового трикутника»: Євросоюз – Росія – Україна як гарантів енергетичної безпеки Європи – боротьба чи схожість інтересів?»; «Якими будуть європейські праві сили після розширення Європейського Союзу?»; «Розширення Європейського Союзу – перший чи останній етап інтеграції?».

Осмислюючи значення щорічних економічних форумів у Криниці, треба сказати, що вони відіграють важливу роль у процесах розвитку країн Центральної та Східної Європи. Але не можна не бачити й домінуючої місії форуму: його ідеї підпорядковані загальній меті – Польща у майбутньому має відігравати належну роль серед країн Європейського Союзу, відповідно до її потенціалу. Вона може й повинна грати у «першій лізі» цього об'єднання. Україні також потрібно розкошелитися й започаткувати аналогічний форум, який сприяв би європейській інтеграції та одержанню нашою державою гідної ролі на європейському і світовому рівнях. Отже, коли Європу запросять на економічний форум у Ялту, Форос, Одесу або Карпати? Чия ініціатива стане випереджальною?